

kabul edilmektedir. Böylece, Bulgar Türkleri vasıtasıyla Hun-Macar münasebetinin kurulmuş olduğunda şüphe yoktur.

Makaleler kısmı bununla bitiyor. Esere bol notlar ve bibliyografya, (271-322. s.) ilâve edilmiştir.

«Dünya edebiyatında Attilâ ve Hunlar» ve «Sanatta Attilâ ve Hunlar» gibi bahislerin kitaba alınmamasını eksiklik saymakla beraber, büyük bir ihtiyacı karşılayan bu güzel eserden dolayı, onu toplıyan Németh'i ve müellifleri tebrik etmek vazifemizdir. Bu kitabın bir an evvel Türkçeye tercüme edilmesini temenni ederiz.

J. Eckmann

J. Németh, *Probleme der türkischen Urzeit: Analecta Orientalia Memoriae Alexandri Csoma de Körös Dicata. Bibliotheca Orientalis Hungarica V. Budapestini, 1942-1947. 57-102. s.*

Müellif, *Az uráli és török nyelvek ősi kapcsolata* [Ural ve Türk dillerinin en eski münasebeti] (Nyelvtudományi Közlemények [Dil Bilgisi Haberleri] XLVII [1928], 62-82) ve *A törökség őskora* [Türklüğün anadevri] (Berzeviczy-Emlékkönyv [Berzeviczy Hâtıra Kitabı]. Budapeşt, 1934. 158-174. s.)¹ başlıklı yazılarında incelediği mevzuları bir daha ele almış ve bu sahada yaptığı araştırmaların yeni neticeleriyle tamamlayarak, yukardaki isim altında, Türklük bakımından gayet mühim bir eser meydana getirmiştir. Müellif, Türklerin en eski yurdu hakkındaki fikirleri tanıttıktan sonra, Türk anayurdunun Orta- veya Doğu-Asya'da değil, Batı-Asya'da, Altay ve Ural sıradağları arasındaki istepelerde bulunduğu neticesine varmaktadır (63. s.). Németh, bu çok dikkate değer nazariyesini dil bilgisi delilleriyle ispata çalışmaktadır. Delillerinin en mühimmi, Ural (Finugor ve Samoyed) dilleri ile Türkçe arasındaki akrabalık fikridir. Németh'e göre, bu diller arasındaki müşterek noktalar şudur: 1. Ses bilgisi sahasında vocalis ahengi. Müellife göre bu, Ural ve Türk dillerinin müşterek ve asli hususiyetlerindendir. 2. Şekil bilgisinde *t~*δ ablativus ve *k~*ğ dativus-lativus takısı. 3. Cümle bilgisi benzerlikleri. 4. Kelime uygunlukları. Bu yazının en alâka verici kısmını

¹ Türkçe tercümesi: Ülkü XV (1940), 299-306, 509-518.

bu kelime uygunlukları teşkil eder. Müellif, Ural ve Türk dillerinde 27 kelimenin bir kökten geldiğini ispat etmektedir. Bu kelimeler şunlardır: *kün* 'kavim', *er*, *bağır*, *ağız*, *bol- ~ ol-*, *uyu-*, **qul-* 'ışitmek' (krş. *qulqaq* 'kulak'), *unut-*, *arı-* 'yorulmak, zayıflamak', *yala-*, *tıq-*, *orba* 'şamanın davul vurma aleti', *gelin*, *güve*, *qunduz*, *sirke* 'bit yumurtası', *sab ~ saw* 'söz', *buñ*, *sivilce*, *ör* 'tepe', *qom* 'dalga', *kübe* 'kuru ot demeti', *güç* 'kuvvet', *kül*, *may* 'yağ, tereyağı', *al* 'alt taraf', *-miş* (*altmış*, *yetmiş* sayı adlarındaki ek). Németh, bu uygunluklara dayanarak, Ural dilleri ve Türkçe arasında, İsa'dan önce 4-5000 yıla kadar çıkan, akrabalığa benzer sıkı bir münasebet olduğunu ileri sürmektedir. Ural kavimlerinin en eski yurdu Ural sıradağlarının batısında, galip bir ihtimalle Kama, Peçora ve Viçegda'nın yukarı kısmı bölgesinde idi. Buradan Samoyedler kuzeye, Finugorlar ise daha güneye, takriben Kama'nın aşağı kısmı, Byelaya ve Volga bölgesine göçmüşlerdir. Müellif, en eski zamanlarda Ural ve Türk kavimlerinin temasının, bu bölgenin doğusunda vuku bulduğunu kabul ediyor (83. s.).

Eserin bundan sonraki bölümünde Türkçenin Hintavrupa, Moğol, Mancu-Tunguz, Kore, Mezopotamya, Sümer, Eski-Hint ve Tokhar dilleriyle olan münasebetleri ele alınmaktadır (84-98. s.). Müellif, Ural, Türk, Moğol ve Mancu-Tunguz dillerinin muayyen bir devirde ve muayyen bir sahada konuşulmuş bir anadilden çıktığı tezini, hele Hintavrupa ve Kore dilinin de bu mefruz birlikten çıkma olarak izah edilebileceği fikrini kabule değer saymamaktadır. Ona göre, bu dillerin tarihöncesi münasebetlerini izah için Doğu-Avrupa'dan Doğu-Asya'ya kadar uzanan bir diller silsilesi tasavvur edilebilir. Bu silsilenin komşu veya birbirine yakın âzalarında raslanan uygunluklar, en eski devirde bu diller arasındaki sıkı bir münasebete, belki de birliğe delâlet eder. Komşu olmıyan dil ailelerinde (msl. Hintavrupa dil ailesi ve Türkçe, Ural dilleri ve Tunguzca) gördüğümüz müşterek unsurlar ise en eski devirde cereyan eden göçlerin neticesi olabilir (87. s.).

Türklerin Batı-Asya'daki yurtlarından nasıl ve ne zaman ayrıldıkları bilinmemektedir. Müellife göre, bu ayrılış Milâttan önceki bin-yılda vuku bulmuştur. İlk ayrılan kabileler, Yakutlarla Bulgar Türkleri (Çuvaşların ataları) olacaktır. Zira bunların dilleri öteki Türk dillerinden oldukça farklıdır. Yakutlarla Bulgar Türkleri, birlikte ayrıldıktan sonra da, bir müddet daha beraber kalmışlardır. Müellif, Yakut ve Çuvaşçaya *s* Türkçesi, diğer Türk dillerine de *y* Türkçesi adını veriyor (96. s.).

Bazı Türk zümreleri, galip bir ihtimalle daha İsa'nın doğumundan önce, Doğu-Asya'ya, daha sonra Doğu- ve Batı-Türkistan'a göçmüşlerdir (98. s.). Avrupa'da ilk Türklere (Hunlara) Milâttan takriben yüz yıl sonra raslanmaktadır (101. s.).

Müellif, yazısının son kısmında (98-102. s.), Türklere ait olan veya ilimde çok defa Türklere ait olarak gösterilen en eski kayıtları tanıtmaktadır. Bunların çoğunun Türklere alâkası yoktur. Avrupa'da Türkçenin ilk izi, Ptolemaios'ta Ural ırmağının adı olan *Daiks* (genit. *Daikos*, Türk: *Yayıq ~ Cayıq*) kelimesidir. Muhtelif Türk (her şeyden önce Bulgar Türk) kavimleri hakkındaki ilk tarihî kayıtlar M.s. V. asırda başlar.

J. Eckmann

V. Minorsky, *The Poetry of Shāh İsmā'īl I* [Şah İsmail'in manzumeleri]: *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, X, 1006 a — 1053 a)

Türk dili ve edebiyatı kadar, Türk tarihi ve bilhassa Türk din tarihi üzerinde çalışanlara Safevî hanedanının kurucusu Şah İsmail'in ilgi çekici şahsiyeti hiç de yabancı değildir. *Hataf* mahlası ile XVI. yüzyıl başlarında yazdığı türkçe şiirlerle Şiiligin yayılmasında ve hükümdar olarak bu mezhebi korumakta büyük payı olan Şah İsmail, taraftarları üzerindeki manevî süfuzu sebebi ve kudretli devleti ile, Osmanlı İmparatorluğuna gerek içten, gerek dıştan büyük bir tehlike olduğu için, Yavuz Sultan Selim tarafından ordusunun Çaldıran'da uğradığı bozguna rağmen mezhebi İslâm âleminde ortadan kaldırılamadığı ve yüz yıllar boyunca Müslüman Türkler arasında çekişme vesilesi olduğuna göre, bu inanışta en mühim propaganda vasıtası olan türkçe manzumelerinin din tarihi bakımından ayrı bir yeri vardır. Fakat bu kadar değil: tanınmış bilginlerden V. Minorsky'in 10 yazma nushaya dayanarak bize dil hususîlikleri, karakteristik sözleri, san'at unsurları ve ingilizce tercümesi ile seçme parçalarını verdiği bu türkçe şiirlerin asıl değerleri hemen her zaman Osmanlı veya Çağatay dillerine bürünmüş şekli ile karşımıza çıkan Azerî edebiyatı mahsullerini bu sefer kendi dil karakteri içerisinde bulabilmemizdedir. Bu sebeptendir, ki türkçede şimdiye kadar nadir görülen bazı şekil ve kullanılışları daha yakından tanımak imkânını veren bu küçük, fakat özlü inceleme Türk dili tarihi üzerinde çalışanların her zaman için kıymetli bir yardımcısı olarak kalacaktır.